

Habsburški rod.

Spomenica,

da je minilo 600 let, kar je
Kranjska in Štirsko združena
s preslavno Habsburško vla-
dajočo rodovino.

Slovenskej mladini

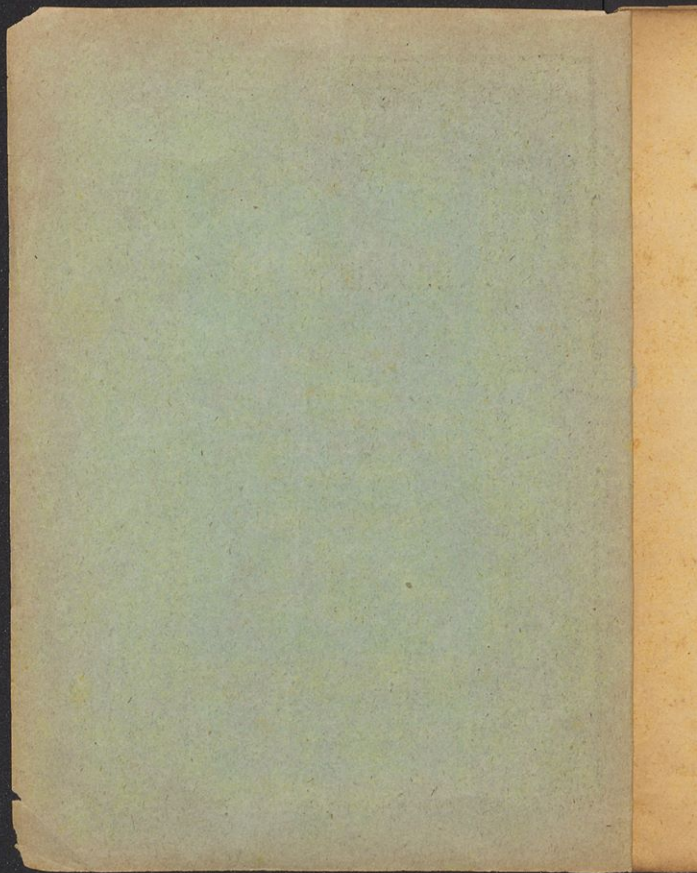
sestavil

Ivan Tomšić,

učitelj na c. kr. vladnici v
Ljubljani.

Na Dunaji, 1883.

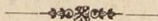
Natisnil in založil Karl Rauch,
(V. Spengergasse Nr. 6.)

59678

Habsburški rod.

Spomenica,

da je minilo 600 let, kar je Kranjska in Štirska
združena s preslavno Habsburško vladajočo rodovino.

Slovenskej mladini

sestavil

Ivan Tomšić,

učitelj na c. kr. vadnici v Ljubljani.

Na Dunaji, 1883.

Natisnil in založil Karl Rauch,

(V. Spengergasse Nr. 6.)

59678

9.25.4.35.

Predgovor.

V 27. dan meseca decembra pretečenega leta minulo je ravno 600 let, kar je preslavni rod Habsburški v ozkej zvezi z zgodovino naše obče domovine, a dné 11. julija tega leta je óni zgodovinski dan, ko ste se kranjska in štirska dežela poklonili Albrehtu, sinu cesarja Rudolfa I., ter mu prisegli udanost in zvestobo.

Vsacemu avstrijskemu rodoljubu je sveta dolžnost, da ta veseli dan slovesno goduje. Slavni Habsburški rod je Avstrijo pripeljal do te stopnje, na kakeršnej je denes. Posebno pa je avstrijskej mladini važen 27. dan decembra pretečenega leta, a nam kranjskim in štirskim Slovencem še posebej 11. dan julija, ob katerem se je tudi v imenu kranjske in štirske dežele prisezala udanost in zvestoba. Tebi, slovenska mladina, bodi ta dan v posebnem spominu, ker od ónega časa se začenja vrsta vladarjev,

kateri so našo deželo modro vladali, branili jo vnanjih sovražnikov, skrbeli za njeno blagostanje ter pospeševali trgovino, obrt in véde. Tega naj vas spomina pričujoča knjižica, ki jo dobite ta dan v roke. Ona Vam bode kazala celo vrsto slavnih vladarjev, odkrivala Vam zgodbe preteklih časov ter Vas vodila po naši občej in ožej domovini. Bog dal, da bi knjižica ta svoj namén dosegla!

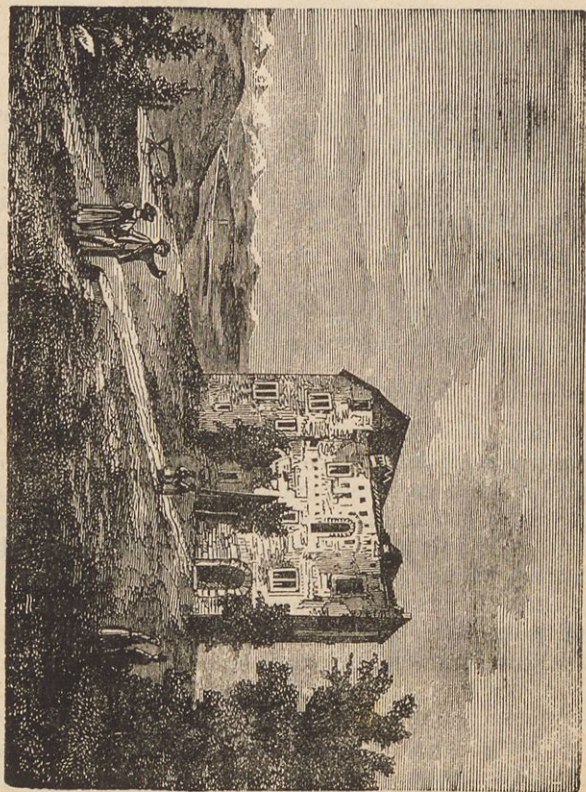
Ko je izumrl slavni možki rôd Babenberžanov ki je vladal celih 270 let našo veliko in mogočno Avstrijo, postali so dédiči temu hrabremu vitežkemu rodu slavní Habsburžani. V starem Argavu ob reki Ari na Švicarskem vidijo se še danes razvaline gradú, v katerem je tekla zibelka Habsburžanov, kateri so v podonavskih pokrajinah, v srci denašnje Avstrije, prevzeli in nadaljevali delo slavnih Babenberžanov. Prvi iz te stare, sloveče rodovine je bil grof

Rudolf Habsburški.

Bilo je v 29. dan septembra 1273. leta, da so nemški volilni knezi izvolili odličnega grofa Rudolfa Habsburškega za nemškega kralja. Rudolf je bil rojen 1218. l. v gradu Limburškem ob reki Reni in cesar Friderik II. bil mu je krstni kum. Gotovo ni takrat nikomur na um prišlo, da bode to nežno dete čez pol stoletja naslednik svojemu krstnemu kumu. Rudolf je bil v najlepšej dôbi svojega življenja, ko je bil izbran za kralja. Njegove lepe kreposti, s katerimi se je ves čas svojega življenja odlikoval, bile so: pogumnost, modrost, pravičnost in strah božji. Prva skrb mu je bila, ustanoviti si rodbinska posestva in opirajoč se nanje krepko vladati zanemarjenej državi. Česki kralj Otakar ni hotel pripoznati Rudolfa za nemškega kralja ter se ni hotel odpovedati deželam Babenberžanov, katere si je bil prisvojil. Vsled tega

se je začela huda vojska, ki se je končala z Otakarjevo smrtjo in Rudolfu je bila pravica.

Habsburški grad v Argavu.

Ko je Rudolf Habsburški premagal najnevarnejšega sovražnika, sklical je koncem 1282. leta velik

državni zbor v Augsburg in tu je izročil svojima sinovoma Albrehtu in Rudolfu Avstrijo, Štirska in Kranjska. To se je zgodilo v 27. dan decembra 1282. l. in s tem je bilo vladarstvo Habsburžanov na Avstrijskem ustanovljeno. — Pre-

Rudolf Habsburški I.

teklo je tedaj ravno 600 let, kar ste prišli deželi Kranjska in Štirska pod Habsburško rodovino. Albreht je bil prvi Habsburški knez v avstrijskih dednih deželah, in deželni stanovi kranjski

in štirski so mu dné 11. julija 1283. l. prisegli udanost in zvestobo.

Rudolf Habsburški je umrl 15. julija 1291. leta ter ni čakal, da bi bil njegov sin Albreht od knezov izbornikov izvoljen za nemškega kralja.

Albreht I.

Albreht I.

Užé 1283. leta je Rudolf na prošnjo avstrijskih prebivalcev, ki niso bili zadovoljni z dvovlado, prepustil avstrijske dežele Albrehtu samemu, a mlajšega

sina Rudolfa je odškodoval z neko letnino, ki je pa užé 1290. leta umrl. Iz prva se je Albreht mnogo bojeval z upornimi velikaši, posebno z Dunajčani, katere si je pa s svojo srčnostjo kmalu upokoril. Po smrti svojega očeta Rudolfa je mislil Albreht, da bodo knezi izborniki njega izvolili za nemškega kralja, a temu ni bilo takó; večino glasov je dobil Nasovski grof Adolf. Ker so pa nemski knezi z Adolfom bili kmalu nezadovoljni, izvolili so mu Albrehta za protikralja. Po Adolfovej smrti je bil Albreht dné 25. julija 1298. l. v Achenu za nemškega kralja venčan. Konec kralja Albrehta je bil jako žalosten; od svojega stričnika Ivana, sina svojega brata Rudolfa, bil je med potjo na Švabsko blizu Habsburškega rodóvnega grada napaden in umorjen dné 1. maja 1308. leta.

Friderik Lepi.

Albreht I. je zapustil pet sinov, izmed katerih sta bila samo dva, Friderik in Leopold, odrasla; drugi trije so bili še nedorasli. Friderik se je zamán poganjal za cesarsko krono nemško; knezi izborniki niso pozabili ostrega vladarstva njegovega očeta in so si raje izvolili manj mogočnega grofa Henrika Luksenburškega. Ko je ta umrl v 24. dan avgusta 1313. leta, izvolila je jedna stranka Friderika za nemškega kralja, a druga Ljudevita Bavarskega. Vsled te dvojnate volitve je nastala notranja vojska, ki je razsajala osem let po Avstrijskem in Bavarskem. V boji pri Mühldorfu na Bavarskem je bil Friderik premagan in tri leta v gradu Travnici zaprt. Iz zapôra izpuščen preživel je svoje zadnje dni otožen in bolehen v samotnem gradu Guttenu ter je umrl 1330. leta

Albreht II.

Ker Friderik ni zapustil sina, vladal je po njegovej smrti njegov brat Albreht avstrijske dežele. Za njegovega vladarstva je prišlo Koroško k Avstriji (1335. l.). Albreht II. je bil jako izobražen, učen, previden in moder vladar; zatorej ga imenuje zgodovina Modrega. Mesto Dunaj je dobilo 1340. l. posebno mestno pravico in tudi mesto Celovec, ko je k Avstriji pripalo, dobilo je večje pravice. — V tej dôbi so nadlegovale vsakovrstne nesreče in nezgode vzhodno Evropo, pa tudi Nemčijo in Avstrijo. V vseh teh nadlogah se je skazoval Albreht dobrega očeta in ljubeznjivega dobrotnika svojim podložnikom. Zaradi trganja po udih imenovali so ga „Hromovega“. Umrl je v 20. dan julija 1358. leta.

Rudolf IV., Ustanovnik.

Rudolf, najstarejši sin Albrehtov, prevzel je vladarstvo avstrijskih dežel ter se je odlikoval posebno v pospeševanju znanstev in umetelnosti. Ustanovil je 1365. leta dunajsko vseučilišče ter začel zidati imenitno stolno cerkev sv. Štefana na Dunaji. Zaradi teh slavnih činov imenuje ga zgodovina „ustanovnika“. Njegova največja zasluga za Avstrijo je pridobitev Tirolske dežele (1363. l.) Sploh si je na vso moč prizadeval, da bi pomnožil čast svoje rodovine in razširil njeno oblast. Rudolf je umrl, komaj 26 let star, v 27. dan julija 1365. l. v Milanu. Njegovo truplo so prenesli na Dunaj in je shranili v stolnej cerkvi sv. Štefana.

Albreht III.

Rudolf ni zapustil otrok, zato je sta mu nasledovala njegova brata Albreht III. „s kito“ in Leopold III. Ta dva brata sta bila zelo različna po mislih in po prizadevanji, zato je jima ni bilo mogoče skupaj vladati. Albreht je ljubil mir in pobožno premišljevanje, a Leopold je bil junašk in bojaželen. Večkrat sta si delila avstrijske dežele; pri zadnji delitvi pridržal si je miroljubni Albreht samo Avstrijo, a vse druge dežele je odstopil svojemu bratu Leopoldu. Albreht je umrl v 29. dan avgusta 1395. l. v Laksenburgu.

Albreht IV.

Po razdelitvi avstrijskih dežel so se ločili Habsburžani v dve vladajoči vrsti: Albrehtinsko (avstrijsko) in Leopoldinsko (štirsko). Albreht III. je zapustil jedinega sina Albrehta IV. Vojvoda Viljem I., iz Leopoldinske vrste, zahteval je kot najstarejši Habsburžan zedinjeno vladarstvo Avstrije. Albreht IV. z razdelitvijo tudi ni bil zadovoljen, a vendar sta se zedinila bratranca v tako imenovanej hollenburškej pogodbi. Kranjska je pripadla še k Avstriji. Albreht IV. je bil zelo pobožen in 1400. l. je potoval celo v Jeruzalem, kar ga je v očeh njegovih vrstnikov tako povzdignilo, da so ga od sih dob „čudež svetá“ imenovali. Umrl je v 27. letu svoje dobe v 27. dan avgusta 1404. l., zapustivši neodraslega sina Albrehta V.

Albreht V.

Ker je bil Albreht pri smrti svojega očeta še le sedem let star, vladal je zanj iz začetka Viljem,

vojvoda štirski, a po njegovej smrti sta prevzela vladarstvo njegova dva brata Leopold in Ernest. Ker sta se ta dva vedno prepirala zaradi váruhstva, nastali so hudi notranji boji, vsled katerih so nezadovoljni avstrijski stanovni odstranili varstveno vlado vojvode Leopolda in proglasili 14letnega Albrehta za dostiletnega. Albreht je bil jeden najslávnejših avstrijskih vladarjev. Sigismund, tedanji nemški cesar, ob enem kralj ogerski in česki, poročil ga je s svojo hčerjo Elizabeto in mu podelil Moravsko (1423. l.). Odločil ga je tudi za svojega naslednika na Ogorskem in Českem. Po smrti Sigismundovej so Ogri izvolili Albrehta za svojega kralja in ga venčali dné 1. januvarja 1438. leta. Ker je bil Albreht kot mogočen vladar užé po vsem Nemškem znan, izvolili so ga nemški knezi izborniki v 18. dan marca 1438. leta jednoglasno za rimsko-nemškega cesarja.

Na Českem niso hoteli Albrehta za kralja pripoznati. Dve stranki, katoliška in husitska, stali sta si nasproti. Ali Albreht je premagal Husite ter si takó ohranil česko krono. Takó je prišla Ogerska prvič, a Česka drugič pod habsburško žezlo. Predno se je mogel Albreht utrditi v svojih novih deželah, umrl je v 27. dan oktobra 1439. leta. Štiri mesece po njegovej smrti porodil se mu je sin

Ladislav Posmrtnik.

Bili so zeló resnobni in viharini časi, v katerih je bil Ladislav vojvoda avstrijski, kralj česki in ogerski. Na Avstrijskem je vladal zanj Friderik V., vojvoda štirski, ki je bil pozneje nemški cesar in je skrbel tudi za izrejo mlademu Ladislavu. Leta 1452. so Ogri zahtevali mladega kralja in krono od nemš-

kega cesarja nazaj, ali Friderik se ni hotel odpovedati oskrbništvu. Primorali so ga naposled avstrijski stanovi s silo, da jim je izročil mladega kralja, kateri je takó nastopil vladarstvo. Ali sreča mu ni bila ugodna. Umrli je 17 let star v 23. dan nov. 1457. leta v Pragi, kamor se je bil podal, da bi bil obhajal svojo poroko z Margarito, kraljičino francosko. Ž njim je izumrla avstrijsko-albertinska vrsta in avstrijske dežele so pripale k štirsko-leopoldinskeji vrsti. Kronovini Ogerska in Česka ste zopet odpadli od Avstrije. Čehi so si izvolili Jurija Poděbrada, a Ogrji Matijaža Korvina za svojega kralja.

Cesar Friderik III. in Albreht IV.

Zaradi avstrijskih dežel Ladislava Posmrtnika se je vnel hud prepir med Friderikom in njegovim bratom Albrehtom VI. Ta prepir je nakopal veliko nesreče Avstriji. Nepokojni Albreht, ki je napravil vstajo zoper svojega brata, umrl je nagle smrti dné 2. dec. 1463. l. in Avstrijo je dobil Friderik. Ali to ni moglo takó ostati. Matijaž Korvin se je sprl s cesarjem Friderikom, osvojil si je Dunaj in malo ne vse avstrijske dežele, ter je bilo videti, da bode od sih dob Ogerska središče velike monarhije. Ali po smrti Matijaža Korvina (1490. l.) posrečilo se je Maksimilijanu, cesarjevemu sinu, novič si pridobiti avstrijske dežele. Spomina vredno je to, da so pod vladarstvom Friderika Turki devetkrat prilomastili v naše lepe slovenske dežele (Štirsko, Kranjsko in Koroško) požigajoč in ropajoč, ter so na tisoče naših očetov pomorili ali pa v sužnjest odpeljali. Vkljub vsem tem nezgodam se je vender oblast habsburške rodovine pod Friderikom III. zeló razširila.

Maksimilijan I.

Maksimilijan je bil jeden najbolj priljubljenih avstrijskih vladarjev ter se je živo ohranil v spominu národa. Bil je pravičen, vesel, uljuden in radodaren,

Maksimilijan I.

podvzeten in hraber. Še ne dvajset let star, poročil se je z Marijo, dedičinjo Burgundsko, jedino hčerjo Karla Drznega, najbogatejšega vladarja óne dôbe. Takó je prišlo bogato Nizozemsko pod habsburško

žezlo. Njegov sin Filip se je poročil z Jovano, špansko kraljičino, ter je takó pridobil svojej rodovini obširne španske dežele. Vsled dedinskih pogodb pripala je po smrti poslednjega Goriškega grofa (1500. l.) grofovina Goriška z Bistriško dolino na Tirolskem k Avstriji. Ker je njegov sin Filip užé 1506. l. umrl,

Ferdinand I.

podedoval je njegov vnuk Karl (V.) burgundske in španske dežele. Njegov drugi vnuk, Ferdinand (I.), poročil se je s princesinjo Ano, hčerjo Vladislava, kralja českega in ogerskega, ter je takó zagotovil habsburškej rodovini Ogersko in Česko. Po smrti

cesarja Maksimilijana v 12. dan januarja 1519. l. bil je njegov vnuk Karl V. izvoljen za nemškega cesarja, in ta je odstopil svojemu bratu

Ferdinandu I.

avstrijske dedne dežele. Takó se je ločila habsburška rodovina zopet v dve vrsti, v avstrijsko in špansko. Dôba za Ferdinandovega vladarstva je bila silno viharina. Komaj je uničil ustajo na dolnje Avstrijskem, užé so pridrli krvoločni Turki enako hudemu viharju. V boji pri Mohaču je padel ogrski kralj Ljudevit in Turki so prilomastili prvič do Dunaja 1529. l. Pod vodstvom hrabrega grofa Nikolaja Salmskega bili so turški naskoki srečno odbiti in Turki primorani domóv se vrniti. Leta 1526. je bil Ferdinand izvoljen za českega kralja, in ko se je Karl V. 1556. l. odpovedal nemškej kroni, zasédel je tudi nemški cesarski prestol. Za rimskega kralja je bil užé 1531. l. izvoljen. Ferdinand I., ustanovitelj avstrijske države, umrl je v 25. dan julija 1564. l., zapustivši tri sinove, med katere je bil razdelil avstrijske dežele.

Maksimilijan II.

Maksimilijan II. je vladal Avstrijo, Česko in Ogersko, ter je nasledoval svojega očeta tudi na nemškem prestolu. V Avstriji si je prizadeval, da bi ohranil notranji mir, ter bi zadušil razprtije in verske prepire, ki so bili nastali v tej jako žalostnej dôbi. Ali zamán! luteranstvo se je naglo razširjalo po njegovih deželah in tudi notranjih razprtij ni bilo konec in takó se je razvilo pod njegovo vlado óno hudo nasprotje, ki je državi prineslo veliko ne-

sreče. Pod njegovim vladarstvom se je turška vojska ponovila. Umrl je v 12. dan oktobra 1576. l. zapustivši petero sinov. Najstarejši med njimi

R u d o l f II.

nasledoval je svojega očeta na Avstrijskem, Ogerskem in Českem, kakor tudi na nemškem prestolu. Užé iz početka Rudolfovega vladarstva razdrle so razne razprtije med brati dosedanjo lepo slogó v habsburškej rodovini. Turške vojske so se vedno ponavljale, dokler se ni bilo sklenilo dvajsetletno primirje.

Cesar Rudolf je bil velik prijatelj znanstvu in umetelnostim; po cele dni se je mudil v svojem laboratoriji, skrbno je zbiral slike, starine in dragocenosti ter se mnogo pečal z zvezdoslovjem. To je bilo krivo, da je zanemarjal više dolžnosti in vladarska opravila. Ker se je Rudolf za politične dogodke jako malo brigal, postavili so habsburški nadvojvode najstarejšega brata Matijo za poglavarja habsburškej hiši. Tudi Čehi, ž njim nezadovoljni, poklicali so Matijo, kateri pridere z močno vojsko in primora cesarja, da mu tudi Česko, Lužice in Šlezko odstopi. Takó je Rudolf vse dédne dežele izgubil, in sreča je bila zanj, da ga je rešila smrt še drugih, novih poniževanj. Umrl je v 12. dan januarja 1612. leta.

M a t i j a.

Težki, hudourni oblaki viseli so čez Avstrijsko in Nemško. Matija na nemškem cesarskem prestolu ni bil nič srečnejši od svojega brata. Res je, da so se Čehi pri Matijevev dohodu veselili, ali to veselje ni bilo odkritosrčno. Ker je bil Matija užé prileten in

brez otrok, posinil je nadvojvodo Ferdinanda iz štirске vrste ter ga odločil za svojega naslednika, katerega so Čehi dné 8. junija 1617. leta in Ogri dné 16. maja 1618. l. za svojega kralja venčali. Ker mu protestantje niso dosti upali, nastala je splošna nezadovoljnost, iz katere se je porodila óna pogubljiva vojska, ki je trajala celih 30 let in malo ne vsej Evropi naklonila neizmerno nesrečo. Cesar Matija je umrl v 20. dan marca 1619. leta, zapustivši državo na kraju strašnega propada.

F e r d i n a n d II.

Ko je Ferdinand II. nastopil vladarstvo, bil je v silnej zadregi. Povsod je bila vojska, povsod vstaje in upori. Avstrijska država je bila na propadu. Dà, Ferdinand je bil v velikej nevarnosti in zadregi, česka vojska je stala užé pred Dunajem, a Ferdinand vender ni obupal. V najnevarnejšem trenutku prijezdi polk njegovih zvestih kirasirjev in ga reši iz velike pogube. Česka vojska je morala oblego Dunaja opustiti in zopet je bil odprt pot na Nemško. Ferdinand hiti v Frankobrod, kjer ga volilni knezi za nemškega cesarja izvolijo (1619. l.). Skoraj ob istem času izvolijo si Čehi Friderika, kneza palatinskega in načelnika protestantovske zaveze, za svojega kralja, ki pa ni imel nobene sreče. Vsled krvave bitke na Belej gori (8. nov. 1620. l.) morala se je vsa Česka Ferdinandu zopet podvreči. Strogo je zdaj cesar kaznoval odpadnike in začetnike česke vstaje. Veličanstveno pismo je z lastno rokó raztrgal, protestantom vse pravice odvzel ter Česko zopet v dédno državo izpremenil. Tudi na Ogerskem je napravil mir. Na Nemškem je še trajala vojska. Švedski

kralj Gustav Adolf se je oborožil zoper cesarja, a po njegovej smrti (1632. l.) se je obrnila bojna sreča h katoliškej strani. Cesarska vojskovodja sta bila Tilly in Wallenstein. Ferdinand II. je umrl v 15. dan februarja 1637. l., ko je nekoliko tednov poprej svojemu sinu Ferdinandu III. bil zagotovil nasledstvo.

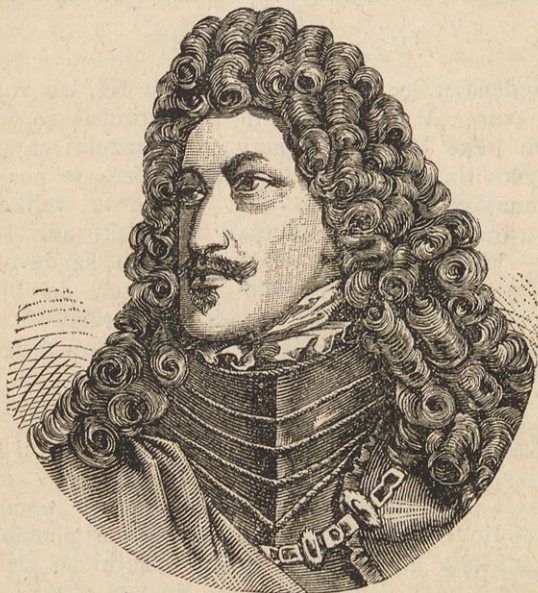
F e r d i n a n d III.

Jedenajst let je moral Ferdinand III. še vojsko nadaljevati. V letih 1645 in 1646 pridrli so Švedi celó do reke Dunava. Komaj so sovražniki zapustili avstrijska tla, začela se je kuga, katera je posebno na Dunaji grozovito razsajala. Konec tej velikej in dolgotrajnej vojski je napravil vestfalski mir 1648. leta. — Ferdinand III. je živel potem še devet let ter si je v tem času mnogo prizadeval, da bi iztrebil nasledke te pogubljive vojske. Umrl je v 2. dan aprila 1657. leta. Njemu je nasledoval njegov drugi sin

L e o p o l d I.

Čez leto dan po smrti svojega očeta je bil Leopold izvoljen za nemšega cesarja. Leta 1679. se je prikazala na Dunaji zopet kuga, ki je pomorila 123.000 ljudi. Uboštvo po deželi se je še bolj pomnožilo, ko je nastala nova turška vojska. Turki so prihruli 1683. leta pod vodstvom Kare Mustafe drugič nad Dunaj. Cesar je bežal v Linc, izročivši brambo cesarskega stolnega mesta pogumnemu grofu Starembergu. Pomoč je prišla še o pravem času. Poljski kralj Ivan Sobiški in vojvoda Karl Lotarinški pripeljata veliko vojsko, s katero prepodita prestrašene Turke ter rešita mesto in ž njim vso državo. Princ

Evgenij Savojski je pozneje skoraj popolnoma uničil Turke pri Senti 1697. l. Leta 1700. je izumrla starejša vrsta Habsburžanov na Španskem in s tem se je začela zaradi nasledstva španska vojska med Francijo in Avstrijo. Za vlade Leopolda je Tirolsko

Leopold I.

prišlo zopet k Avstriji, in Ogersko se je 1687. l. izpremenilo v dedno državo možkega zaróda avstrijskih Habsburžanov. Tudi Turki so sklenili s cesarjem mir v Karlovinci 1699. l. ter mu odstopili vso Ogersko

(izvzemši Banat) z Hrvatskim, Slavonijo in Erdeljskim. Leopold je umrl v 5. dan maja 1705. leta. Naslednik mu je bil njegov sin

Jožef I.

Jožef je bil vladar, kakeršen je bil Avstriji užé dolgo potreben. Bil je vsestransko izomikan, v državnih zadevah moder, pogumen in odločilen; zatoorej so ga vsi njegovi podložniki ljubili, pa tudi sovražniki so ga spoštovali. Jožef je bil užé 24. dné januarja 1690. l. za rimskega kralja izvoljen. Za svojim očetom je podedoval špansko vojsko, katero je po svojem izvrstnem vojskovodji Evgeniji tudi srečno nadaljeval. Jožef je umrl za kozami (17. aprila 1711. l.) v 33. letu svoje dôbe. Ker ni nobenih možkih dédičev zapustil, nasledoval mu je njegov mlajši brat

Karl VI.

Karl je napravil konec španskej vojski s tem, da se je odpovedal Španiji, a zato je dobil Nizozemsko, Milan, Mantovo, Neapolj in Sardinijo, katero je pozneje zamenjal za Sicilijo. Vojska s Turki je bila kratka in za Avstrijo srečna. Turki so sklenili Požarevski mir (1718. l.), v katerem so odstopili Avstriji Banat, Temišvar, vso Serbijo z glavnim mestom Beligradom, Valahijo do Alute, in jeden delež Slavonije in Bosne do reke Save. — V dunajskem miru (1735. l.) je cesar odstopil Neapolj in Sicilijo španskemu infantu Don Karlu, in je dobil zato Parmo in Piacenco. Nova turška vojska se je slabo končala. Cesar je moral skleniti mir v Belemgradu (1739. l.),

v katerem je izgubil vse poprej pridobljene dežele razven Banata.

Ker Karl VI. ni imel sina in je za Avstrijo veljala postava, da morajo le možki Habsburžani biti deležni prestola, izdal je 19. aprila 1713. l. novo hišno postavo, takó imenovano *pragmatično sank-*

Marija Terezija.

cijo, katera je določila, da se avstrijske dédne dežele nikdar ne smejo razdeliti, in če bi izumrl možki zárod vladarske rodovine, nasleduje ženski po prvenstvu v istem redu, kakor možki. Karl VI. je umrl v 20. dan oktobra 1740. leta in ž njim je izumrl ves možki zárod habsburške biše v Avstriji.

Marija Terezija.

Ko je s Karlom VI. izumrl možki zárod habsburške rodovine, prevzela je njegova najstarejša hči Marija Terezija vsled pragmatične sankcije vladarstvo avstrijskih dežel. Bila je takrat stara 23 let in omožena s toskanskim vélikim vojvodom Francem Lotarinškim. A komaj je nastopila vlado, užé so jo pripravile tedanje evropske države v največje zadrege in nevarnosti. Najbolj jo je iznenadil napad iz Prusije, katerega se je najmanj nadejala. Pruski kralj Friderik II. je zasedel dolenjo Slezijo in premagal cesarsko vojsko pri Molvici (1741. l.) in takó je bila Slezija izgubljena. Te izgube slavná cesarica ni mogla preboleti in začeli so se novi viharji. Prusija, Francosko, Bavarsko in Španija so se zavezale zoper Avstrijo. Po dolgotrajnih in krvavih bojih sklenil se je naposled mir v 15. dan februarja 1763. l. v Hubertsbergu na Saksonskem. Slezija je ostala Prusiji. V 27. dan marca 1764. l. je bil nadvojvoda Jožef izvoljen za rimskega kralja. Marija Terezija je umrla po 40letnem modrem vladanji v 29. dan novembra 1780. l. zapustivši urejeno, razširjeno in utrjeno državo svojemu sinu Jožefu II. Spomin te velike in modre cesarice časti vsak domoljubni Avstrijanec.

J o ž e f II.

Jožef II. je bil jako izomikan in prijazen vladar. Vse njegovo prizadevanje je šlo na to, da bi povzdignil gmotni in dusévní blagor svojih národov. A imel je to napako, da se je s svojimi vsestranskimi prenaredbami prenaglil ter si takó napravil nepremagljivi ovire. Najpred je izdal razglas vérske

potrpnosti, po katerem so protestantje in nezedinjeni pravoslavni zadobili versko svobodo in več državljskih pravic. Robstvo kmetskega stanú, katero je bila užé njegova mati polajšala, odpravil je Jožef II. popolnem v svojih deželah. Povzdignil je meš-

Jožef II.

čanstvo, preustrojl sodništvo in pravdstvo ter vpeljal splošen, bolj enakomerno porazdeljen zemljiški davek. Povzdignil je tudi pomorsko kupčijo na jadranskem morji. A glavno njegovo nameravanje je bilo po vseh avstrijskih deželah vpeljati jednako ustavo in upravo, brez ozira na različne predpravice in posebnosti posameznih kronovin. Te drzne prena-

redbe so naredile velike razprtije med narodi, in ravno takrat, ko je cesar bolan ležal na Dunaji, pretila je avstrijskej državi vsled njegovih naredb neizmerno velika nevarnost. Umrl je v 20. dan februarja 1790. leta.

Leopold II.

Ker Jožef II. lastnih dédičev ni zapustil, nasledoval mu je njegov brat Leopold II., kateremu je bila prva skrb, da bi dal zopet mir in pokoj svojej državi. Politične razmere so bile jako neugodne. S Turki je sklenil mir v Sistovi (1791. l.) Ogerskej deželi je obnovil staro ustavo, pomiril je Česko in vse druge dežele svoje države. Premagal je uporne Nizozemce 1790. leta, in si podvrgel vso deželo. Največ skrbi mu je delala „francozka revolucija“, ki je pretila razdreti ves mir v Evropi. Njegova sestra, Marija Antonijeta, in njen soprog Ljudevit XVI., bila sta vjetnika francoske revolucije. Ravno, ko bi se bila imela pričeti vojska z Francozi, umrl je nena doma Leopold II. v 1. dan marca 1792. l. zapustivši državo svojemu 24letnemu sinu Francu.

Franc II. (I).

Za vlade cesarja Franca II. se je v Avstriji mnogo izpremenilo. Začela se je evropska vojska, ali vojska z Napoleonom I. Na Francoskem so se godila strašna umorstva, katera še celó življenju kralja in kraljice niso prizanesla. Vojska se je širila po vsej Evropi a najbolj je zadela Avstrijo. Skozi 23 let se je vlekel krvavi boj, ki je zahteval velikanskih žrtev. Ko se je sklenil mir v Campoformiji (1797. l.), morala je Avstrija Nizozemsko odstopiti Franciji in se

odpovedati tudi Lombardiji, zato je pa dobila Benedke z okolico, jeden del Istrije in Dalmacijo. Leta 1795. je dobila Avstrija v tretjej porazdelitvi Poljsko zapadno Galicijo in glavno mesto Krakovo z okolico. Leta 1801., ko se je sklenil mir v Lunevillu, odsto-

Franc II. (I.)

pila je Avstrija svoja poslednja švicarska posestva Franciji. Še slabeye je bilo za Avstrijo, ko se je sklenil Požunski mir 1805. l., ki je bil jako nesrečen za našo državo. Cesar Franc je izgubil Beneško in Dalmacijo, Tirolsko in vsa posestva na Švabskem; za vse to je

dobil le vojvodino Solnogradsko. Leta 1809., v 14. oktobra, bil je Dunajski mir sklenen; tu je morala Avstrija odstopiti Solnogradsko Bavariji, zapadno Galicijo velikej vojvodini Varšavskej in jeden del vzhodne Galicije Rusiji. Napoleon si je vzel kresijo Beljaško, deželo Kranjsko, Goriško, Istrijo s Trstom, Hrvatsko in jeden del Vojaške krajine tjá do Save. Velike izpremembe na Francoskem — Napoleon se je dal za dédnega cesarja francoskega venčati — napotile so cesarja Franca, da je ustanovil cesarsko dostojanstvo avstrijsko ter se postavil za dédnega cesarja avstrijske monarhije kot Franc I. (11. avgusta 1804. l.) V odločilnej tridnevnej bitki pri Lipskem (16., 17. in 18. oktobra 1813. l.) je bil Napoleon premagan in na Francosko pognan. Avstrija, stopivši iz tega boja, dobila je zopet vsa poprej izgubljena posestva nazaj, izvzemši jednega dela zapadne Galicije, Nizozemskega in okolice Krakovskega mesta. Pridobila si je pa tudi Istro, otoke in primorje Dalmatinsko in vojvodino Solnogradsko. Iz laških dežel je ustanovil cesar Franc kraljevino Lombarško-Beneško in iz ilirskih kraljevino Ilirsko. Cesar Franc je umrl v 2. dan marca 1835. leta ter je vreden, da ga ima v vednem spominu vsak Avstrijanec, ker on je rešil našo občno domovino od vesoljne monarhije Napoleonove. Naslednik mu je bil sin

Ferdinand I.

Ferdinand I., s pridevkom „Dobrotljivi“, je bil užé 1830. l. venčan za ogerskega kralja. Leta 1837. je dobil v Pragi česko in 1839. l. v Milanu lombardsko krono. Leta 1846. je bilo mesto Krakovsko s privoljenjem Rusije in Prusije pridruženo Avstriji.

Leto 1848. je bilo osodepolno za naše cesarstvo. V tem letu so se ljudstva uprla in tirjala večje svobode in novih pravic. Na Ogerskem se je vstaja zadušila

Franc Jožef I.

s pomočjo Rusije. Najhujši uporniki so bili v glavnem mestu našega cesarstva, na Dunaji, in miroljubni

cesar Ferdinand se je moral preseliti v Olomuc na Moravskem. Te jako neugodne okolnosti so bile povód, da se je bolehni cesar Ferdinand prostovoljno odpovedal cesarskemu prestolu. Po obstoječej postavi, ker cesar Ferdinand ni imel otrok, moral bi mu biti naslednik njegov brat nadvojvoda Franc Karl. Ker pa tudi ta ni hotel cesarske krone, prepustil jo je svojemu prvorojencu Francu Jožefu, kateri je bil v 2. dan decembra 1848. l. z veliko svečanostjo proglašen za cesarja. Ferdinand je umrl v 29. dan junija 1875. leta.

Franc Jožef I.

Kmalu potem, ko je Franc Jožef nastopil cesarski prestol, vnela se je vojska na Laškem, ki se je pa končala srečno za naše cesarstvo. Leta 1859. je sardinski kralj Viktor Emanuel II. zopet napovedal vojsko Avstriji in leto potem je bil sklenen mir v Zürichu, vsled katerega je morala Avstrija odstopiti Lombardijo Napoleonu III. Leta 1864. se je vnela vojska z Danci, katere se je tudi Avstrija udeležila. Prusi so hoteli naposled imeti deželi Šlezvik in Holštajn, in takó je prišlo dve leti pozneje do vojske s Prusi in Avstrijo. Avstrija, katero so bili na jugu Lah, a na severu Prusi napadli, dobila je sicer pri Kustoci sijajno zmago, ali v boji pri Kraljevem gradu na Českem so jo Prusi popolnem premagali. Da bi se dalje kri ne prelivala, sklenil je naš cesar mir z Lah, pustivši jim kronovino Benečansko, in s pražkim mirom (v 23. dan avgusta 1866. l.) ločil se je od nemške zaveze, odstopivši svoje sosesstvo do Šlezvik-Holštanja Prusiji. — Ako si ogledamo dôbo za vladarstva našega presvitlega cesarja Franca

Jožefa I., priznati moramo, da je dobila Avstrija vso drugačno, novo podobo. Rad se je odpovedal naš

Cesarjevič Rudolf nastolnik.
dobri in milostivi cesar svojim predpravicam, samó

da bi bila ljudstva srečna in zadovoljna. V 20 dan oktobra 1860. l. je izdal takó imenovano oktobersko diplomo, katera proglašuje, da se od sih dob le s sodelovanjem državnega zbora in deželnih zborov delajo in izdajejo postave. Ogerska je dobila svojo lastno vlado, to je svoje ministerstvo in svoj državni zbor. Državne osnovne postave od 21. decembra 1867. l. preustrojile so Avstrijo v najsvobodnejšo državo. Ljudska šola, najvažnejši podloga vsakej državi, se je prenovila z novo šolsko postavo od 1869. l. Vrh vsega tega oziral se je naš cesar tudi na umetelnost in znanstva. V Kološvaru, Zagrebu in Černovicah so se ustanovila vseučelišča. Kmetijstvo se vedno bolj povzdiguje, kupčija in obrt se pospešuje po novih železnicah in cestah. In povsod, kamor koli se ozremo, vidimo, da je napredek. Naj bi tedaj mnogojezični národi avstrijski, spominajoč se lepega gesla našega svetlega cesarja: „Z združenimi močmi!“ delali na to, da postane naše cesarstvo veliko in mogočno ter nepremagljiva trdnjava, bodi si kateremu koli sovražniku od zunaj.

